

ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 321.01:930.1

DOI: 10.33663/1563-3349-2026-100-476

ISSN 1563-3349

В. М. ТАРАСЮК

КРИЗА ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: СТРУКТУРНІ ПАРАЛЕЛІ МІЖ ЗАНЕПАДОМ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА СУЧАСНИМИ ДЕСТРУКТИВНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ЗАХІДНОМУ СВІТІ

Здійснено порівняльний аналіз деструктивних процесів, що відбуваються у сучасній західній цивілізації, і структурних чинників, які призвели до занепаду Римської імперії. Автор виокремлює дев'ять ключових структурних паралелей: деградація громадянської ідентичності та цінностей, фіскальна криза та монетарна ерозія, мілітарна перенапруга, демографічний колапс та міграційний тиск, ерозія інституційної довіри, культурний релятивізм, руйнування Християнства як цивілізаційного Sacrum – сакрального ядра та інтегруючої основи західної цивілізації, технологічна стагнація, концентрація влади олігархічних еліт. Особливу увагу приділено аналізу десакралізації західного суспільства як наскрізного чинника цивілізаційного занепаду та історичній періодизації об'єднаних наративів Заходу. Доведено, що сучасна криза Заходу має не кон'юнктурний, а цивілізаційний характер і потребує відповіді, яка виходить за межі технократичних рішень.

Ключові слова: криза цивілізації, Римська імперія, занепад, західний світ, моральна деградація, десакралізація, інституційна ерозія, демографічна криза, цивілізаційний підхід, томізм, технологічна стагнація.

Tarasyyuk Volodymyr. *The crisis of Western civilization: structural parallels between the decline of the Roman Empire and contemporary destructive processes in the Western world*

A comparative analysis of the destructive processes occurring in contemporary Western civilization and the structural factors that led to the decline of the Roman Empire is carried out. The author identifies nine key structural parallels: degradation of civic identity and values, fiscal crisis and monetary erosion, military overextension, demographic collapse and migration pressure, erosion of institutional trust, cultural relativism, destruction of Christianity as the civilizational Sacrum, technological stagnation, and concentration of power by oligarchic elites. Special attention is devoted to the analysis of the desacralization of Western society as a cross-cutting factor of civilizational decline and to the historical periodization of the West's unifying narratives. It is demonstrated that the current crisis of the West is not cyclical but civilizational in nature and requires a response that goes beyond technocratic solutions.

Key words: *crisis of civilization, Roman Empire, decline, Western world, moral degradation, desacralization, institutional erosion, demographic crisis, civilizational approach, Thomism, technological stagnation.*

Актуальність теми. Питання про долю західної цивілізації не є новим для політичної філософії та історичної науки. Від Освальда Шпенглера («Присмерк Заходу», 1918) до Арнольда Тойнбі («Дослідження історії», 1934–1961) мислителі неодноразово фіксували ознаки того, що Захід переживає фазу цивілізаційного надлому. Однак якщо у XX ст. ці діагнози мали переважно спекулятивний характер, то початок третього тисячоліття надав їм конкретного емпіричного підґрунтя. Фінансова криза 2008 р., яка продемонструвала системну крихкість глобалізованої економіки; пандемія COVID-19, що виявила нездатність державних інституцій забезпечити базову безпеку громадян; повномасштабне російське вторгнення в Україну в 2022 р., яке зруйнувало ілюзію «вічного миру» на Європейському континенті; наростаюча поляризація суспільств США та Європи – усе це сформувало картину, яка за своєю структурою вражаюче нагадує процеси, що передували падінню Західної Римської імперії у 476 р. н. е. Осмислення цих реалій актуалізує тему статті.

Мета статті полягає не у виявленні глибинних структурних механізмів, які робили занепад Риму можливим, а доведенні того, що аналогічні механізми діють сьогодні. Ми виходимо з передуд-

мови, яку поділяли як античні мислителі (Полібій, Цицерон), так і класична християнська традиція (Августин, Тома Аквінський): політичний порядок нерозривно пов'язаний з моральним станом суспільства, і руйнування першого неминуче є наслідком занедбання другого.

Як зазначав Пітер Тіль у своєму есе *The Straussian Moment* (2004), сучасний Захід переживає кризу не окремих інститутів, а фундаментальних уявлень про природу прогресу, свободи та людського призначення. Саме ця глибина кризи робить римську аналогію не риторичною фігурою, а евристично продуктивним інструментом аналізу.

Методологічною основою дослідження є цивілізаційний підхід А. Тойнбі, концепція моральної деградації суспільства в інтерпретації Е. Гіббона, а також томістична філософська традиція осмислення співвідношення моральної та політичної кризи. Порівняльно-історичний аналіз цивілізаційних процесів вимагає чіткого методологічного обґрунтування, щоб уникнути пастки поверхових аналогій. У цьому дослідженні ми спираємося на три основні методологічні рамки. Цивілізаційний підхід А. Тойнбі дозволяє розглядати цивілізації як органічні цілісності, що проходять через фази зростання, надлому та розкладу. Ключовим механізмом, за Тойнбі, є здатність «творчої меншості» (*creative minority*) формулювати відповіді на виклики. Перехід від творчої меншості до «панівної меншості», яка утримує владу силою, а не авторитетом, є маркером початку розкладу.

Концепція моральної деградації Е. Гіббона, викладена в «Історії занепаду та падіння Римської імперії» (1776–1789) [6], попри свою просвітницьку обмеженість, залишається методологічно цінною в тій частині, де автор фіксує зв'язок між втратою громадянської добродесності (*virtus*) та ерозією державних інститутів. Сучасна політична наука підтверджує цю інтуїцію через концепцію «соціального капіталу» (Р. Патнем) [9]. Томістична традиція осмислення політичного порядку надає нашому аналізу нормативної глибини. Для Томи Аквінського політичний порядок укорінений у природному законі (*lex naturalis*), який, своєю чергою, є участю розумної істоти у вічному законі (*lex aeterna*). Відхилення суспільства від природного закону – через гординю розуму чи поступки перед тілесними пристрастями – неминуче призводить

до ерозії справедливості, яку Тома вважав фундаментом будь-якого стійкого політичного порядку (*Summa Theologiae, II-II, q. 58*) [2]. Поєднання цих трьох підходів дозволяє аналізувати кризові явища одночасно на рівні емпіричних фактів, структурних закономірностей та нормативних оцінок, уникаючи як наївного алармізму, так і безпідставного оптимізму.

Деградація громадянських чеснот і моральних підвалин

Римський контекст: від virtus до panem et circenses

Римська республіка була побудована на фундаменті громадянських чеснот, які римляни об'єднували поняттям *virtus* – комплексом якостей, що включав мужність, честь, вірність обов'язку перед державою (*pietas*), стриманість (*temperantia*) та самовідданість (*devotio*). Ці чесноти не були абстракцією: вони втілювалися у конкретних практиках – від обов'язкової військової служби до сенатських дебатів, від системи патронату до публічних релігійних ритуалів.

Занепад цієї системи почався задовго до формального падіння Імперії. Вже у II ст. до н. е. Полібій фіксував ознаки морального виродження, а Катон Старший побудував свою політичну програму на вимозі повернення до *mos maiorum* – звичаїв предків. Саллюстій у Змові Катіліни зобразив Рим, де жадібність (*avaritia*) та честолюбство (*ambitio*) витіснили громадянський обов'язок. До часів пізньої Імперії трансформація стала незворотною. Принцип *panem et circenses* («хліба і видовищ»), описаний Ювеналом, означав не просто розваги для народу, а фундаментальну зміну суспільного договору: громадяни відмовилися від участі в управлінні державою в обмін на матеріальне забезпечення та розваги. Так була зруйнована найважливіша з республіканських чеснот – громадянська відповідальність.

Сучасний контекст: суспільство споживання та ерозія громадянської ідентичності

Паралель із сучасним Заходом тут не потребує великих інтерпретаційних зусиль. Суспільство споживання, описане ще Жаном Бодріаром та Гі Дебором, функціонує за тією самою логікою: громадянська участь заміщується споживацькою поведінкою, а політична ідентичність – ідентичністю споживача. Роберт Патнем задокументував драматичне скорочення соціального капіталу

в американському суспільстві: зниження участі у виборах, зменшення кількості громадських організацій, атомізацію суспільного життя [9]. За даними соціологічної служби Gallup [33], рівень довіри до федерального уряду США знизився з 77% у 1964 р. до 20% у 2023 р. Аналогічні тенденції фіксує Eurobarometer для країн ЄС. Але деградація зачіпає не лише інститути, а й саму тканину морального мислення. Алесдер Макінтайр [8] поставив діагноз, що резонує із нашою аналогією: сучасний Захід втратив спільну мову моральних суджень, і те, що залишилося, є лише фрагментами колись цілісної етичної традиції – подібно до того, як у руїнах Римської імперії зберігалися уламки акведуків та храмів, але не існувало цивілізації, яка могла б відновити їхнє функціонування.

Ця аналогія має особливу силу з перспективи томістичної етики. Тома Аквінський розглядав добродієність не як індивідуальну перевагу, а як необхідну умову правильно впорядкованого суспільства. Коли суспільство втрачає спільне розуміння людського блага (*bonum commune*), тоді жоден інституційний механізм не здатен замінити цю втрату. Саме цю ситуацію ми спостерігаємо як у пізньому Римі, так і в сучасних демократіях, де процедурна демократія дедалі частіше виявляється порожньою оболонкою без морального змісту.

Фіскальна криза та монетарна ерозія

Римська фіскальна система: від процвітання до колапсу

Фінансова система Римської імперії вражала своєю витонченістю, але саме ця складність зробила її вразливою. На піку свого розвитку імперія забезпечувала безпрецедентний рівень інфраструктури та суспільних благ: дороги, акведуки, порти, зернові субсидії, утримання армії та бюрократичного апарату. Однак витрати на підтримку цієї системи постійно зростали. Ключовим маркером кризи стало систематичне зниження вмісту срібла у денарії – процес, який сучасна економічна наука називає *debasement* (знецінення грошей). За часів Августа (27 р. до н. е. – 14 р. н. е.) денарій містив приблизно 95% срібла. До правління Марка Аврелія (161–180 рр.) цей показник знизився до 75%. За Каракалли (211–217 рр.) – до 50%. А до кризи III століття (235–284 рр.) вміст срібла впав до 5%, що фактично перетворило денарій на мідну монету з тонким сріблястим покриттям. Наслідки були катастрофічними: гіперін-

фляція, руйнування міжрегіональної торгівлі, перехід до натурального обміну на окраїнах, зростання податкового тиску на ті групи населення, які ще були платоспроможними (передусім декуріони – муніципальна еліта), та втеча населення з міст.

Сучасна монетарна політика: від золотого стандарту до нескінченного QE

Паралель із сучасністю структурно точна. Відмова від золотого стандарту у 1971 р. (так званий *Nixon Shock*) усунула останнє обмеження на емісію грошей, подібно до того, як римські імператори усунули обмеження на зниження вмісту срібла у монетах. Відтоді грошова маса зростає безпрецедентними темпами. Програми кількісного пом'якшення (*Quantitative Easing*), запроваджені після кризи 2008 р., а потім розширені під час пандемії COVID-19, є сучасним еквівалентом римського знецінення монети. За період 2008–2023 рр. баланс Федеральної резервної системи США зріс із приблизно 900 мільярдів до майже 9 трильйонів доларів – десятикратне збільшення за 15 років. Європейський центральний банк здійснив порівнянну експансію.

Пітер Тіль неодноразово акцентував увагу на тому, що сучасна фінансова система маскує реальну стагнацію економіки через кредитну експансію [15]. За його оцінкою, інновації у фінансовій сфері фактично замінили інновації у реальній економіці: замість того, щоб будувати нові технології, Захід навчився генерувати нові форми боргу [15]. Це точний аналог римської ситуації, де фіскальна інженерія підтримувала ілюзію стабільності, поки фундамент руйнувався.

Державний борг США перевищив 34 трильйони доларів на початку 2024 р., досягнувши 123% ВВП – рівня, безпрецедентного з часів Другої світової війни. Сукупний борг країн єврозони перевищує 90% ВВП. Як і в Римі, ця боргова піраміда підтримується не реальним економічним зростанням, а монетарними маніпуляціями, які перекладають тягар на майбутні покоління.

Мілітарна перенапряга та делегування безпеки

Римська армія: від громадянської міліції до варварських федератів

Однією з найбільш вражаючих трансформацій пізньої Римської імперії стала еволюція її збройних сил. Рання республіка спирала-

ся на громадянську міліцію: кожен вільний римлянин був зобов'язаний служити в армії, і ця служба розглядалася не як тягар, а як привілей та обов'язок (*munus*). Реформа Марія (107 р. до н. е.) професіоналізувала армію, зробивши її доступною для безземельних пролетаріїв, що мало серйозні наслідки: армія перестала бути вираженням громадянської волі і перетворилася на інструмент, лояльний конкретному полководцю.

До IV–V ст. н. е. Імперія дедалі більше залежала від федератів – варварських племен, які отримували землі та гроші в обмін на військову службу. Готи, франки, бургунди поступово стали основою римської армії. Ключова проблема полягала не в їхній військовій ефективності (часто вона була високою), а в тому, що Рим делегував свою безпеку силам, які не поділяли його цивілізаційних цінностей і не мали лояльності до його інститутів.

Захід XXI століття: від громадянського обов'язку до аутсорсингу безпеки

Сучасні західні суспільства пройшли аналогічну трансформацію. Більшість країн Європи скасували загальну військову повинність після закінчення «холодної війни». Бундесвер, який за часів «холодної війни» налічував понад 490 тисяч осіб, скоротився до приблизно 180 тисяч. Військові витрати європейських членів НАТО десятиліттями залишалися нижче погодженого мінімуму в 2% ВВП, делегуючи безпеку США – сучасному еквіваленту гегемона, на якого покладається захист системи. Повномасштабне російське вторгнення в Україну у лютому 2022 р. стало для Європи тим, чим для Риму стала Адріанопольська битва 378 р. – шоком, який продемонстрував, що загроза є реальною, а здатність до самозахисту катастрофічно ослаблена. Реакція Європи – поспішне збільшення військових бюджетів, закупівля озброєнь, відновлення призову в Скандинавії – нагадує панічні реформи імператора Валента напередодні Адріанопольської катастрофи.

Глибинна проблема, однак, полягає не у військових бюджетах, а у тому, що Макінтайр назвав би «втратою практик»: західне суспільство розучилося мислити в категоріях жертвовності, обов'язку та колективного самозахисту [8]. Індивідуалістична етика споживацького суспільства виявляється принципово несумісною з вимогами воєнного часу – подібно до того, як римські громадяни IV–V

століть не були здатні (чи не бажали) нести той тягар служби, який покоління їхніх предків вважали природним.

Демографічний колапс та міграційний тиск

Рим: від pronatalis до depopуляції

Демографічний фактор є одним із найменш помітних, але найбільш руйнівних чинників цивілізаційного занепаду. Вже Август усвідомлював загрозу депопуляції римського громадянського корпусу та запровадив серію законів (*Lex Iulia de maritandis ordinibus, 18 р. до н. е.; Lex Papia Poppaea, 9 р. н. е.*), спрямованих на заохочення шлюбів та народжуваності серед вищих верств. Проте ці заходи мали обмежений ефект: народжуваність серед римських громадян продовжувала знижуватися, особливо серед міського населення. Демографічний вакуум заповнювався міграцією. Варвари – готи, вандали, бургунди, алемани – поступово осідали на римських територіях, спочатку як федерати й колони, а згодом як фактичні власники земель. Процес, який сучасні історики (Пітер Хізер, Гай Гальсолл) описують з різних теоретичних позицій, мав один безперечний результат: етнічний та культурний склад Імперії радикально змінився ще до її формального падіння.

Європа XXI століття: демографічна зима та міграційна криза

Демографічна ситуація у сучасній Європі є не просто тривожною – вона є безпрецедентною в історії. Сумарний коефіцієнт народжуваності в ЄС становить приблизно 1,5 дитини на жінку – значно нижче від рівня відтворення (2,1). У таких країнах, як Південна Корея (0,72), Іспанія (1,16) та Італія (1,24), показники сягнули історичних мінімумів. Населення Японії скорочується на кілька сотень тисяч осіб щорічно. Причини цього колапсу є предметом дискусій, але їхній зв'язок із ціннісною кризою видається очевидним. Суспільство, яке розглядає індивідуальну самореалізацію як найвищу цінність, а народження дітей – як перешкоду на шляху до неї, відтворює ту саму логіку, яку описував Августин у *De Civitate Dei*: коли земні блага стають самоціллю, а не засобом служіння вищому благу, суспільство втрачає волю до продовження свого існування.

Міграційна криза 2015 р. та подальші хвилі міграції до Європи структурно відповідають процесу розселення варварських племен

на римських територіях. Аналогія не є оціночною – йдеться не про якість мігрантів, а про структурну динаміку: демографічний вакуум створює тиск, який заповнюється зовнішніми популяціями з іншим культурним кодом, і жодна інтеграційна політика не здатна повністю нівелювати цю різницю в часовому горизонті одного-двох поколінь.

Ерозія інституційної довіри та олігархізація влади

Римський Сенат: від res publica до декоративного інституту

Еволюція Римського Сенату є хрестоматійним прикладом інституційної деградації. В епоху Республіки Сенат був реальним центром прийняття рішень, в якому конкуренція аристократичних фракцій утримувалася в рамках спільного зобов'язання перед res publica. Перехід до Принципату (27 р. до н. е.) формально зберіг Сенат, але фактично позбавив його реальної влади. У період Домінату (після 284 р. н. е.) Сенат перетворився на церемоніальний орган, рішення якого лише ратифікували волю імператора. Паралельно з цим відбувалася олігархізація суспільства. Латифундисти зосереджували у своїх руках дедалі більше земель, а дрібні та середні землевласники – основа республіканського ладу – зникали як соціальний клас. Система патронату перетворилася з механізму соціальної солідарності на інструмент залежності та контролю. Як зазначає Пітер Браун у дослідженні пізньої античності, суспільство дедалі більше поляризувалося на вузький прошарок надбагатих і масу залежного населення [20].

Сучасна демократія: від представництва до олігархічного управління

Сучасні демократичні інститути переживають аналогічну трансформацію. Дослідження Мартіна Гіленса та Бенджаміна Пейджа (*Testing Theories of American Politics, 2014*) емпірично продемонструвало, що в Сполучених Штатах політичні рішення визначаються передусім інтересами економічної еліти та організованих бізнес-груп, тоді як уподобання пересічних громадян мають, на думку авторів, «статистично незначущий, близький до нуля» вплив на державну політику [13].

Концентрація влади у руках технологічних корпорацій – так званої «Великої п'ятірки» (*Apple, Google, Amazon, Meta, Microsoft*) – створює ситуацію, структурно подібну до римської олігархії піз-

ної імперії. Ці корпорації контролюють інформаційний простір, впливають на електоральні процеси, формують громадську думку та фактично діють як наддержавні утворення з власними нормативними системами.

Пітер Тіль у *Zero to One* (2014) зробив важливе спостереження: конкуренція в сучасній економіці є значною мірою ілюзією, а реальна мета будь-якого успішного бізнесу – монополія [15]. Ця логіка, перенесена в політичну площину, описує тенденцію, яку Арістотель вважав найнебезпечнішою для будь-якого полісу: перетворення олігархії на тиранію, коли вузький прошарок використовує своє багатство для захоплення політичної влади.

Культурний релятивізм та криза метанаративу

Рим: від синкретизму до духовного вакууму

Римська імперія була побудована на релігійному синкретизмі: підкорені народи зберігали свої культу, а їхні божества часто інтегрувалися у римський пантеон. Ця толерантність була прагматичною та ефективною – доти, доки існував спільний цивілізаційний метанаратив, який об'єднував різноманітність навколо ідеї Риму (*Romanitas*). Криза III століття зруйнувала цю єдність. Традиційна римська релігія втратила здатність надавати сенс існуванню в умовах хаосу та невизначеності. Утворений вакуум заповнювався східними містеріальними культурами – мітраїзмом, культом Ісіді, маніхейством, гностицизмом, кожен з яких пропонував свою версію спасіння, але жоден не міг об'єднати суспільство. Зрештою, цю роль взяло на себе християнство, яке, однак, прийшло в суспільство, що вже було глибоко фрагментованим.

Сучасний Захід: постмодернізм і смерть великих нарративів

Сучасний Захід переживає аналогічну кризу метанаративу. Проєкт Просвітництва, який замінив християнський метанаратив вірою в розум, прогрес та універсальні права людини, зазнав послідовних ударів протягом XX століття. Дві світові війни, Голокост, загроза ядерного знищення продемонстрували: «раціональний» людський суб'єкт здатен на безпрецедентне зло. Постмодерна деконструкція, здійснена Ліотаром, Дерріда, Фуко, не запропонувала альтернативного наративу, а лише проголосила «кінець великих нарративів» (*La Condition postmoderne*, 1979) [23].

Результатом стало те, що Чарльз Тейлор описав як «секулярний вік» – не просто зниження релігійності, а радикальна зміна умов віри: в сучасному суспільстві віра (будь-яка – релігійна, ідеологічна, цивілізаційна) є лише однією з опцій, і жодна з них не є самоочевидною.

Вакуум, утворений розпадом спільних наративів, заповнюється – подібно до пізньоримського синкретизму – різноманітними квазірелігійними рухами: від радикального екологізму до трансгуманізму, від ідеологій ідентичності до конспірологічних систем. Жоден із цих рухів не здатен забезпечити цивілізаційну єдність, і їхня множинність лише поглиблює фрагментацію.

З позиції томістичної філософії ця ситуація є закономірним наслідком того, що Бенедикт XVI називав «диктатурою релятивізму»: коли суспільство відмовляється від визнання об'єктивної істини та об'єктивного блага, воно неминуче атомізується, бо не існує спільного підґрунтя для солідарності. Людина, за Томою, є *animal sociale et politicum* – істотою, яка за своєю природою прагне до спільноти, – але ця спільнота можлива лише на основі спільного розуміння блага, істини та справедливості.

Руйнування SACRUM: християнство як цивілізаційне ядро Заходу та наслідки його втрати

Зафіксувавши множинність кризових процесів – моральних, фінансових, демографічних, інституційних, культурних, що пронизують сучасну західну цивілізацію, вкажемо на наскрізний чинник, який об'єднує ці зовні різнорідні явища в єдину систему і надає їм спільного знаменника. Цим чинником є руйнування того, що ми пропонуємо визначити терміном **цивілізаційне Sacrum** – сакрального ядра цивілізації, тобто тієї системи фундаментальних переконань, цінностей, ритуалів та інституцій, яка утворює несучу конструкцію суспільного порядку, наділяє його легітимністю та забезпечує солідарність між його членами. Для західної цивілізації цим Sacrum протягом щонайменше п'ятнадцяти століть було Християнство.

Поняття Sacrum: соціологічна і теологічна перспектива

Соціолог релігії Пітер Бергер у своїй фундаментальній праці *The Sacred Canopy* (1967) [4] запропонував концепцію «священного балдахіну» (*sacred canopy*) – всеохопної системи сенсів, яку

релігія надає суспільному порядку. За Бергером, релігія виконує функцію *nomos* – вона впорядковує хаос, легітимізує соціальні інститути, надає сенс стражданню та смерті, створює *plausibility structures* (структури правдоподібності), в межах яких суспільний порядок сприймається його членами як природний та необхідний. Коли священний балдахін руйнується, суспільство потрапляє у стан *anomie* – безнормності, втрати орієнтирів, колективної ідентичності.

Карл Шмітт, зі свого боку, увів у політичну теологію біблійне поняття *Katechon* (з 2 Фес. 2:6–7) [11] – «того, що стримує» (*der Aufhalter*), сили, яка утримує світ від сповзання у хаос та беззаконня. Для Шмітта протягом усього Середньовіччя та раннього Нового часу функцію *Katechon* виконували Християнська Церква та Священна Римська Імперія – інститути, що забезпечували порядок не лише через державний примус, а й сакральну легітимацію всього суспільного устрою. Втрата ідеї *Katechon* у Новий час, за Шміттом, є однією з причин виродження політичного порядку.

У томістичній традиції ця проблема осмислюється ще глибше. Тома Аквінський розрізняє чотири рівні закону: вічний закон (*lex aeterna*), природний закон (*lex naturalis*), людський закон (*lex humana*) та Божественний закон (*lex divina*). Суспільний порядок, за Томою, є стійким лише тоді, коли людський закон узгоджений із природним та, зрештою, із вічним. Коли цей зв'язок розривається (людський закон стає автономним від будь-якого трансцендентного обґрунтування), він неминуче вироджується у свавілля сильного.

***Christianitas* як цивілізаційна матриця Заходу**

Те, що ми називаємо «західною цивілізацією», не є продуктом жодного окремого чинника – ані грецької філософії, ані римського права, ані германської військової культури. Воно є продуктом їхнього синтезу, здійсненого християнством. Середньовічне поняття *Christianitas* (від лат. – християнський світ) позначало не просто географічний ареал поширення християнської віри, а цивілізаційну ідентичність: спільноту народів, об'єднаних спільною вірою, спільним моральним законом, спільною уявою про людину та її призначення.

Як зазначає Гарретт Маттінґлі, середньовічна католицька Європа «мислила себе як єдине суспільство» – *res publica Christiana*,

християнську річ посполиту [32]. Ця єдність не була політичною в сучасному сенсі: Європа складалася із сотень державних утворень, що перебували у постійних конфліктах. Але ця єдність була реальною на рівні того, що Бергер назвав би «священним балдахіном»: спільна літургійна мова (латина), спільне канонічне право, спільна система освіти (від монастирських шкіл до перших університетів – Болонья, Париж, Оксфорд), спільна етична нормативність, спільне уявлення про сенс людського існування.

Християнство виконувало для західної цивілізації щонайменше п'ять фундаментальних функцій, кожна з яких є незамінною для стійкості цивілізаційного порядку. **Функція сенсоутворення** (відповідь на питання «навіщо?»): Християнство надавало людському існуванню телеологічну спрямованість – від створення через гріхопадіння до спасіння. Кожне життя мало значення, бо кожна людська душа була створена за образом і подобою Божою. Ця антропологія ґрунтувала уявлення про невід'ємну гідність людської особи, яке пізніше було секуляризоване в концепцію природних прав, але втратило при цьому своє онтологічне обґрунтування. **Функція нормативної інтеграції** (спільний моральний закон): Десять Заповідей, Нагірна проповідь, природний закон у інтерпретації Томи Аквінського утворювали моральний кодекс, який був спільним для короля і селянина, для купця і монаха. Ця спільна нормативність робила можливою довіру між незнайомцями – те, що сучасні соціологи називають «генералізованою довірою», і без чого не існує ні ринку, ні правової держави, ні громадянського суспільства. Функція інституційного підґрунтя: Церква була першою наддержавною інституцією Європи. Вона створила системи освіти (університети), соціального забезпечення (монастирі, шпиталі), правового регулювання (канонічне право), міжнародну дипломатію (папська курія) та навіть перші механізми обмеження війни (*Pax Dei, Treuga Dei*). Як переконливо показує Томас Вудс, Католицька Церква перебуває «у центрі розвитку цінностей, ідей, науки, законів та інститутів, які утворюють те, що ми називаємо західною цивілізацією» [26]. **Функція демографічного відтворення**: Християнська доктрина шлюбу як нерозривного союзу чоловіка і жінки, відкритого до народження дітей, забезпечувала стабільну демографічну базу цивілізації протягом століть. Сім'я розглядалася не як приватна справа, а як *ecclesia domestica* – мала Церква, первинний

осередок соціального порядку. **Функція стримування** (*Katechon*): Християнська візія людської природи як пошкодженої первородним гріхом, але здатної до спасіння через благодать, створювала реалістичну антропологію, яка обмежувала як утопічні проекти тотального перетворення суспільства, так і цинічне зведення політики до голої сили. Ця антропологія стримувала найгірші наслідки людської гордині – саме ту функцію, яку Шмітт позначив терміном *Katechon* [11].

Десакралізація: етапи руйнування священного балдахіну

Руйнування *Christianitas* як цивілізаційної основи Заходу було не одномоментною подією, а процесом, що розтягнувся на п'ять століть і пройшов через кілька ключових фаз, кожна з яких ослаблювала священний балдахін, водночас генерувала тимчасові замітники – секулярні об'єднуючі наративи, які дозволяли Заходу зберігати цивілізаційну когерентність навіть після втрати релігійного фундаменту.

Реформація (XVI ст.) зруйнувала інституційну єдність *Christianitas*, розколовши її на конфесійні табори. Як зазначав Бергер, протестантизм, позбавивши християнство містерії, таїнства і магії, фактично «розчаклував» (*disenchanted*) світ, звузивши сферу священного до індивідуальної совісті [4]. Однак на цьому етапі Захід залишався християнським – конфесійні держави (*cuius regio, eius religio*) зберігали релігійне підґрунтя суспільного порядку, хоча й у фрагментованій формі.

Просвітництво (XVIII ст.) здійснило наступний крок: секуляризацію самого принципу легітимації. Розум, прогрес, науковий метод, природні права людини – ці концепції були, по суті, секуляризованими християнськими ідеями (що переконливо показали як Карл Лёвіт, так і Ганс Блюменберг, хоча й з різними оцінками). Вони зберігали свою силу саме тому, що спиралися на культурне підґрунтя, створене Християнством, але поступово відривалися від свого джерела.

Національні держави та індустріалізація (XIX ст.) створили новий об'єднавчий наратив – національну ідентичність, яка на певний час замінила конфесійну. Нація стала квазірелігійною спільнотою з власними священними текстами (конституціями), ритуалами (національними святами), мучениками (героями війн) та есхатологією (прогресом і цивілізаційною місією). Однак цей наратив зали-

шався частково вкоріненим у християнській культурі: національні церкви, християнська мораль як основа законодавства, релігійна освіта в школах.

Катастрофи ХХ століття – дві світові війни, Голокост, тоталітарні режими – підірвали і просвітницький, і національний нарратив. Проте Захід знайшов нові тимчасові об'єднувачі чинники: протистояння тоталітаризму (антифашизм та антикомунізм), повоєнна відбудова, створення системи міжнародних інститутів (ООН, НАТО, Європейське Співтовариство), ідея загального добробуту (державна загального добробуту *Welfare State*). Кожен із цих нарративів функціонував як тимчасовий заміник священного балдахіну, але жоден не мав тієї глибини й тривалості, які були притаманні *Christianitas*.

«Холодна війна» (1947–1991) стала, можливо, останнім періодом, коли Захід мав чіткий об'єднувачий нарратив: протистояння «безбожному комунізму». Показово, що цей нарратив зберігав рудиментарний зв'язок із християнським *Sacrum*: боротьба з комунізмом осмислювалася значною мірою як захист християнських цінностей та свободи віросповідання. Лідери, які персоніфікували цю епоху – Конрад Аденауер, Шарль де Голль, Рональд Рейган, Іоанн Павло II – свідомо апелювали до християнського фундаменту Заходу.

Кінець «холодної війни» та «кінець історії» (після 1991 р.) знаменував вичерпання останнього об'єднувачого нарративу. Відома теза Френсіса Фукуями про «кінець історії» – триумф ліберальної демократії та ринкової економіки як остаточної форми суспільної організації – виявилася не просто передчасною, а симптоматичною: вона засвідчила, що Захід більше не має уявлення про те, заради чого він існує, крім матеріального добробуту та процедурної свободи.

Симптоматика цивілізаційної десаκραлізації: емпіричні ознаки

Наслідки руйнування цивілізаційного *Sacrum* спостерігаються у всіх сферах суспільного життя сучасного Заходу і мають конкретне емпіричне вираження. Демографічний вимір: ідеологія *childfree* – свідомої бездітності як стилю життя – є прямим наслідком руйнування християнської антропології, яка розглядала народження дітей як участь людини у творчому акті Бога. Без

трансцендентного обґрунтування цінності життя та родини народження дітей перетворюється на один з «споживчих виборів», який конкурує з іншими формами самореалізації – і, природно, програє їм у суспільстві, орієнтованому на максимізацію індивідуального задоволення.

Ціннісна інверсія: процеси, які ще два покоління тому вважалися б девіацією чи принаймні приватною справою, стають новою нормою та навіть предметом публічного просування. Мерами великих європейських міст стають представники ісламської спільноти (Садік Хан у Лондоні, Ахмед Абуталєб у Роттердамі), відкриті представники ЛГБТ-спільноти обіймають найвищі державні посади, бездітність перетворюється з особистого рішення на політичний маніфест. Це не моральне судження над конкретними особами, а констатація цивілізаційного зсуву: суспільство, що виросло з *Christianitas*, обирає лідерів, чії ціннісні орієнтири фундаментально суперечать тій традиції, яка цю цивілізацію створила. Важливо не *хто* ці лідери, а те, що їхнє обрання стало можливим і навіть бажаним. Це свідчить про те, що саме підґрунтя суспільства вже змінилося.

Медійний вимір: засоби масової інформації та цифрові платформи відіграють роль, структурно подібну до ролі східних містеріальних культів у пізньому Римі – вони заповнюють вакуум, утворений занепадом *Sacrum*. Проте, на відміну від Церкви, яка формувала єдиний ціннісний простір, медіа генерують множинність конкуруючих «реальностей», поглиблюючи фрагментацію. Алгоритми соціальних мереж створюють «інформаційні бульбашки», в яких кожна група живе у власній версії дійсності – стан, який соціологічно точно описується бергерівською категорією *anomie*.

Правовий вимір: без трансцендентного обґрунтування права неминуче перетворюються на інструмент волевиявлення панівної більшості (або панівної меншості), а не на вираження об'єктивної справедливості. Сучасні тенденції у західному законодавстві – від легалізації евтаназії до редефініції шлюбу та сім'ї – засвідчують саме цей процес: закон втрачає зв'язок із природним моральним порядком і стає лише інструментом фіксації поточного співвідношення суспільних сил.

Римська паралель: від Sacrum Римського полісу до Християнського Sacrum

Римська аналогія тут набуває особливої виразності. Рим теж мав своє Sacrum – систему *sacra publica* (публічних священнодійств), яка була нерозривно пов'язана з громадянською ідентичністю. Бути римлянином означало не лише юридичний статус, а й участь у *religio* – сукупності ритуальних практик, що забезпечували рах *deorum* (мир з богами) і, відповідно, процвітання держави. Коли це Sacrum зруйнувалося під впливом сумнівів, філософського скептицизму та притоку іноземних культів, Рим не просто «змінив релігію» – він втратив саму основу своєї цивілізаційної ідентичності. Жодна із замін – ані культ Імператора, ані сонячний генотеїзм Авреліана, ані мітраїзм – не змогла відновити зруйнований священний балдахін. Зрештою Рим знайшов нове Sacrum у Християнстві, але на момент його прийняття (Міланський едикт 313 р., *Cunctos populos* Феодосія 380 р.) цивілізаційний занепад був уже занадто глибоким, щоб одна лише зміна сакрального фундаменту могла зупинити деструктивні процеси.

Показово, що Християнство не врятувало Римську імперію як політичне утворення, але врятувало те, що було найціннішим у римській цивілізації: правову культуру, філософську спадщину, літературу, інженерне знання. Саме Церква – через монастирі, школи, скрипторії – стала тим ковчегом, який переніс цивілізаційну спадщину Античності через «темні віки». Це дає підстави для головного висновку: Sacrum не є «прикрасою» цивілізації, воно є її несучою конструкцією. Коли Sacrum руйнується, інше (інститути, економіка, армія, демографія) слідує за ним.

Технологічна стагнація та ілюзія прогресу

Римська технологічна пауза

Розповсюдженим є уявлення про Рим як технологічно інноваційну цивілізацію. Проте, як показує Джоель Мокір та інші історики технологій, римські досягнення стосувалися переважно масштабування та інженерії (дороги, акведуки, бетон), а не фундаментальних технологічних інновацій [22]. Після I ст. н. е. технологічний розвиток практично зупинився: водяний млин, відомий ще до нашої ери, не набув масового поширення; енергетична база

залишалася незмінною (м'язова сила людей і тварин); виробництво було переважно ремісничим.

Причини цієї стагнації є предметом дискусій, але рабовласництво – один із ключових чинників: наявність дешевої робочої сили знижувала стимули до трудозберігаючих інновацій. Крім того, як зазначає Мозес Фінлі, римська інтелектуальна еліта не цінувала практичне знання й технічну компетентність, вважаючи їх справою рабів та вільновідпущеників [29].

Сучасна технологічна стагнація: парадокс Тіля

Пітер Тіль сформулював один із найбільш провокативних діагнозів сучасності: «Ми хотіли літаючі автомобілі, а отримали 140 символів» [15]. Цей афоризм фіксує парадокс: попри зовнішнє враження безперервних інновацій, технологічний прогрес у «світі атомів» (енергетика, транспорт, будівництво, медицина) суттєво уповільнився з 1970-х років, тоді як «світ бітів» (інформаційні технології) створює ілюзію інноваційної динаміки. У *Zero to One* Тіль розрізняє вертикальний прогрес (створення принципово нового «від 0 до 1») та горизонтальний (масштабування існуючого «від 1 до n») [15]. Сучасний Захід переважно зайнятий горизонтальним прогресом, тоді як вертикальний, що визначає цивілізаційну траєкторію, застопорився.

Ця ситуація структурно відповідає римській: як Рим вичерпав потенціал масштабування без якісного технологічного прориву, так і сучасний Захід досягає меж екстенсивного зростання. Енергетична криза – ключовий приклад: замість переходу на принципово нові джерела енергії (термоядерний синтез) Захід десятиліттями мириться з інфраструктурою, концептуально незмінною із середини ХХ століття, при цьому ідеологічно блокуючи навіть випробувані рішення (ядерна енергетика).

Синтез: системна природа кризи та роль десакралізації

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що криза сучасної західної цивілізації має не кон'юнктурний, а системний характер. Дев'ять виокремлених паралелей – моральна деградація, фіскальна ерозія, мілітарна перенапруга, демографічний колапс, міграційний тиск, інституційна деградація, культурний релятивізм, руйнування цивілізаційного Sacrum та технологічна стагнація – утворюють систему зі зворотними зв'язками, де кожен елемент підсилює інші.

Подібно до того, як занепад Римської імперії не мав єдиної причини, а був результатом синергії численних деструктивних процесів (що є предметом одвічної дискусії від Гіббона до Голдсуорті), криза сучасного Заходу не зводиться до жодного окремого чинника. Демографічна криза посилює фіскальне навантаження; фіскальна криза обмежує оборонні спроможності; мілітарна слабкість заохочує зовнішніх агресорів; зовнішні загрози поглиблюють внутрішню поляризацію; поляризація руйнує інституційну довіру; ерозія інститутів позбавляє суспільство здатності до колективної дії.

Проте можемо стверджувати, що серед цих взаємопов'язаних процесів існує один, який відіграє роль *causa causarum* – першопричини, що запускає й живить усі інші: руйнування Християнства як цивілізаційного *Sacrum* Заходу. Це не означає, що решта чинників є другорядними; вони цілком реальні та діють із власною логікою. Але їхня руйнівна сила багаторазово підсилюється тим, що суспільство, яке переживає ці кризи, вже не має спільного сенсового фундаменту для їхнього подолання.

Рим до прийняття Християнства пережив кризу свого автохтонного *Sacrum* – і саме ця криза зробила його беззахисним перед каскадом деструктивних процесів. Сучасний Захід, відмовившись від Християнства як свого *Sacrum*, опинився у структурно ідентичній ситуації: він зберігає інституційну оболонку, побудовану на християнському фундаменті, але сам фундамент підірваний. Як слушно зауважив Йозеф Ратцінгер (Бенедикт XVI), Європа «живе на відсотки від морального капіталу Християнства», при цьому відмовляючись поповнювати цей капітал – і настане момент, коли відсотки закінчатся [28].

Історичний огляд секулярних заміників *Sacrum* – Просвітництва, націоналізму, антикомунізму, ідеї загального добробуту, глобалізації – засвідчує наростаючу ентропію: кожен наступний об'єднаний наратив був слабшим, коротшим та поверховішим за попередній. Після завершення «холодної війни» Захід вступив у фазу, яку, використовуючи термінологію Тойнбі, можна визначити як «цивілізаційний занепад без альтернативи»: стара система сенсів зруйнована, а нової не створено.

Висновки. Порівняльний аналіз деструктивних процесів у пізній Римській імперії та сучасній західній цивілізації дає змогу зро-

бити кілька висновків, які мають як теоретичне, так і практичне значення. По-перше, структурні паралелі між двома епохами є не поверховими, а глибинними: вони стосуються не окремих подібностей, а самого механізму цивілізаційного надлому. Йдеться про системну кризу, в якій взаємопідсилювальні деструктивні процеси досягають порогу незворотності.

По-друге, як римський, так і сучасний досвід підтверджують тезу класичної політичної філософії про нерозривний зв'язок моральних підвалин суспільства та стабільності його політичних інститутів. Технократичні рішення (фіскальні реформи, оборонні програми, міграційна політика) є необхідними, але недостатніми: без відновлення спільного морального фундаменту вони залишаються паліативами.

По-третє, центральним чинником цивілізаційного занепаду – як у Римі, так і на сучасному Заході – є руйнування цивілізаційного *Sacrum*: тієї сакральної основи, яка забезпечує суспільству сенс існування, моральну нормативність, інституційну легітимність та волю до самозбереження. Для Заходу цим *Sacrum* було Християнство. Жоден із секулярних заміників – від Просвітництва до глобалізації – не зміг забезпечити порівнянної глибини інтеграції, і їхня поступова вичерпність засвідчує, що проблема є не в конкретному наративі, а у відмові від трансцендентного обґрунтування суспільного порядку як такого.

По-четверте, історія Риму показує, що цивілізаційний занепад не є фатальним детермінізмом. Навіть у найтемніші часи існували альтернативні можливості, і саме Християнство стало тією силою, яка зберегла й трансформувала спадщину Античності, давши народження новій цивілізації. Це не означає, що історичний сценарій повториться автоматично, але вказує на принципову можливість цивілізаційного оновлення.

По-п'яте, досвід Риму та сучасна ситуація підтверджують томістичну інтуїцію: стійкий політичний порядок неможливий без визнання об'єктивного морального порядку, який перевершує волю індивідів, груп інтересів та навіть демократичних більшостей. Як зазначив Бенедикт XVI у своєму виступі в Бундестазі (2011), коли політика визначається лише співвідношенням сил, а не критерієм справедливості, вона неминуче вироджується в інструмент панування.

Західна цивілізація стоїть на роздоріжжі, подібному до того, на якому стояв Рим у IV столітті. Результат не є наперед визначеним. Але для того, щоб уникнути повторення римської траєкторії, необхідно не лише діагностувати кризу – а це, зрештою, було зроблено вже Шпенглером та Тойнбі – а й знайти в собі мужність повернутися до тих першопринципів, на яких була побудована європейська цивілізація: визнання об'єктивної істини, невід'ємної гідності людської особи та її призначення, що перевершує земні блага.

Як писав Тома Аквінський, людина не може бути останньою метою для самої себе, бо вона не є повною причиною свого існування [2]. Суспільство, яке забуває цю істину, неминуче приречене на той самий шлях, яким пройшов Рим – від величчя через самовдоволення до занепаду. Але суспільство, яке цю істину пам'ятає, здатне не лише вижити, а й оновитися – подібно до того, як на руїнах Римської імперії народилася нова, християнська цивілізація, яка перевершила свою попередницю.

1. Августин. Про Державу Божу / пер. з лат. Київ: Університетське видавництво «Пульсар», 2009. 1024 с. 2. Аквінський Тома. Сума теології / Summa Theologiae. II-II, qq. 57–79 (De Justitia); I-II, qq. 90–97 (De Lege). 3. Шпенглер О. Занепад Заходу / Der Untergang des Abendlandes. 1918–1922. 4. Berger P. L. The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion. Garden City, NY : Doubleday, 1967. 230 p. 5. Berger P. L. (ed.) The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics. Grand Rapids: William B. Eerdmans, 1999. 135 p. 6. Gibbon E. The History of the Decline and Fall of the Roman Empire. London, 1776–1789. 6 vols. 7. Toynbee A. J. A Study of History. Oxford University Press, 1934–1961. 12 vols. 8. MacIntyre A. After Virtue: A Study in Moral Theory. 3rd ed. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007. 286 p. 9. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster, 2000. 541 p. 10. Taylor Ch. A Secular Age. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007. 874 p. 11. Schmitt C. Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum. 4. Aufl. Berlin: Duncker & Humblot, 1997 [1950]. 308 s. 12. Schmitt C. Land und Meer: Eine weltgeschichtliche Betrachtung. Leipzig: Reclam, 1942. 13. Gilens M., Page B. I. Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. *Perspectives on Politics*. 2014. Vol. 12, No. 3. P. 564–581. 14. Thiel P. The Straussian Moment. *Politics and Apocalypse* / ed. by R. Hamerton-Kelly. East Lansing: Michigan State University Press, 2007. P. 189–218. 15. Thiel P., Masters B. Zero to One: Notes on Startups, or How to Build the Future. New York: Crown Business, 2014. 210 p. 16. Fukuyama F. The End of History and the Last Man.

New York: Free Press, 1992. 418 p. 17. Heather P. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 572 p. 18. Ward-Perkins B. *The Fall of Rome and the End of Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2005. 239 p. 19. Goldsworthy A. *How Rome Fell: Death of a Superpower*. New Haven: Yale University Press, 2009. 531 p. 20. Brown P. *Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350–550 AD*. Princeton: Princeton University Press, 2012. 759 p. 21. Harper K. *The Fate of Rome: Climate, Disease and the End of an Empire*. Princeton: Princeton University Press, 2017. 417 p. 22. Мокыр J. *The Lever of Riches: Technological Creativity and Economic Progress*. Oxford: Oxford University Press, 1990. 350 p. 23. Lyotard J.-F. *La Condition postmoderne : rapport sur le savoir*. Paris: Minuit, 1979. 109 p. 24. Löwith K. *Meaning in History: The Theological Implications of the Philosophy of History*. Chicago: University of Chicago Press, 1949. 257 p. 25. Blumenberg H. *Die Legitimität der Neuzeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1966. 604 S. 26. Woods Th. E. *How the Catholic Church Built Western Civilization*. Washington, DC: Regnery Publishing, 2005. 280 p. 27. Бенедикт XVI. Промова у Бундестазі ФРН, 22 вересня 2011 р. URL: <https://www.vatican.va> 28. Бенедикт XVI (Ратцінгер Й.). Гомілія під час Missa pro eligendo Romano Pontifice, 18 квітня 2005 р. 29. Finley M. I. *The Ancient Economy*. Updated ed. Berkeley: University of California Press, 1999. 222 p. 30. Baudrillard J. *La Société de consommation*. Paris: Denoël, 1970. 318 p. 31. Debord G. *La Société du spectacle*. Paris: Buchet-Chastel, 1967. 176 p. 32. Mattingly G. *Renaissance Diplomacy*. Boston: Houghton Mifflin, 1955. 323 p. 33. Gallup. *Trust in Government*. Washington, DC, 2023. URL: <https://news.gallup.com/poll/5392/trust-government.aspx>

Tarasyuk Volodymyr. The crisis of Western civilization: structural parallels between the decline of the Roman Empire and contemporary destructive processes in the Western world

The article presents a comparative analysis of the destructive processes occurring in contemporary Western civilization and the structural factors that led to the decline of the Roman Empire. The methodological framework of the study combines A. Toynbee's civilizational approach, E. Gibbon's concept of moral degradation of society, and the Thomistic philosophical tradition of comprehending the relationship between moral and political crises.

The author identifies nine key structural parallels between the two epochs: (1) degradation of civic virtues and moral foundations – the transition from Roman *virtus* to *panem et circenses* mirrors the contemporary consumer society and erosion of civic identity documented by R. Putnam; (2) fiscal crisis and monetary erosion – the systematic debasement of the Roman denarius finds its counterpart in the abandonment of the gold standard and the era of unlimited quantitative easing; (3) military overextension and delegation of security – Rome's dependence on barbarian *foederati* structurally corresponds to NATO

Europe's reliance on the United States and the post-Cold War atrophy of European defense capabilities; (4) demographic collapse and migration pressure – Rome's pronatalist laws failed to reverse depopulation among citizens, just as modern Europe faces unprecedented sub-replacement fertility; (5) erosion of institutional trust and oligarchization of power – the transformation of the Roman Senate into a decorative body parallels the empirically demonstrated dominance of economic elites in contemporary democratic policymaking (M. Gilens, B. Page); (6) cultural relativism and the crisis of metanarrative – the spiritual vacuum of late Roman syncretism corresponds to the postmodern “end of grand narratives” (J.-F. Lyotard); (7) the destruction of the civilizational Sacrum – Christianity as the sacred core of Western civilization; (8) technological stagnation and the illusion of progress; (9) concentration of power by oligarchic elites.

Special attention is devoted to the concept of civilizational Sacrum – the sacred core of a civilization that constitutes the bearing structure of social order, endows it with legitimacy, and ensures solidarity among its members. Drawing on P. Berger's sociology of religion (the concept of the “sacred canopy”), C. Schmitt's political theology (the concept of *Katechon*), and the Thomistic hierarchy of laws (*lex aeterna*, *lex naturalis*, *lex humana*, *lex divina*), the author demonstrates that Christianity performed five fundamental functions for Western civilization: meaning-making, normative integration, institutional foundation, demographic reproduction, and restraint (*Katechon*). The article traces the historical stages of the destruction of the sacred canopy – from the Reformation through the Enlightenment, nationalism, and the Cold War to the post-1991 era – showing that each successive secular substitute for the Sacrum proved weaker, shorter-lived, and more superficial than the previous one.

The article also examines Peter Thiel's thesis on technological stagnation – the paradox whereby innovation in the “world of bits” (information technology) creates the illusion of progress while real advancement in the “world of atoms” (energy, transport, construction, medicine) has significantly decelerated since the 1970s. This situation structurally corresponds to Rome's exhaustion of scaling potential without achieving a qualitative technological breakthrough.

The study concludes that the crisis of contemporary Western civilization is systemic rather than cyclical: the nine identified parallels form a system of feedback loops in which each element reinforces the others. Among these interconnected processes, the destruction of Christianity as the civilizational Sacrum plays the role of *causa causarum* – the primary cause that triggers and sustains all the others. Technocratic solutions (fiscal reforms, defense programs, migration policies) are necessary but insufficient: without the restoration of a shared moral foundation, they remain palliatives. The Roman experience demonstrates that civilizational decline is not an inevitability of determinism – Christianity preserved and transformed the heritage of Antiquity, giving birth to

a new civilization. This points to the fundamental possibility of civilizational renewal, provided that there is the courage to return to the first principles upon which European civilization was built: the recognition of objective truth, the inalienable dignity of the human person, and a destiny that transcends earthly goods.

Key words: crisis of civilization, Roman Empire, decline, Western world, moral degradation, desacralization, institutional erosion, demographic crisis, civilizational approach, Thomism, technological stagnation, sacred canopy, Katechon, oligarchization.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 25.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 01.04.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.